

LBRIS

We know
books

Voci din Ghetoul Varşoviei Cum ne-am scris istoria

Editat și cu o introducere de
DAVID G. ROSKIES

Prefață de
SAMUEL D. KASSOW

CUPRINS

<i>Cuvânt-înainte</i> de SAMUEL D. KASSOW	7
<i>Cronologie</i>	15
<i>Introducere</i> de DAVID G. ROSKIES	23
WŁADYSŁAW SZLENGEL – Telefon	86
JOSEF KIRMAN – Îți vorbesc deschis, copile	88
ȘIMON HUBERBAND – Folclor de ghetou	92
PERETZ OPOCZYNSKI – Casa de la nr. 21	105
LEIB GOLDIN – Cronica unei singure zile	135
HAIM A. KAPLAN – Din <i>Manuscrisul agoniei</i>	156
GELA SEKSZTAJN – Schițe în cărbune și acuarelă (1939-1942)	185
HENRYKA ŁAZOWERT – Micul contrabandist	192
STEFANIA GROZDIŃSKA – Hershek	194
YTZAK KATZENELSON – Cântecul foamei și cântecele frigului	196
RABINUL KALONYMUS SHAPIRA – <i>Din</i> „Sfântul Foc”	200
ABRAHAM LEWIN – <i>Din Caiete și Jurnalul Marii</i> <i>Deportări</i>	207
ISRAEL LICHTENSTEIN – Ultimul Testament	218
GELA SEKSZTAJN – Ce aș mai putea să spun și să cer în acest moment?	220

YEHOSHUE PERLE – 4580	222
WŁADYSŁAW SZLENGEL – <i>Lucruri și contraatac</i>	232
„MAOR” – <i>Ghetou în flăcări</i>	241
RACHEL AUERBACH – <i>Yizkor, 1943</i>	252
<i>Surse și mulțumiri</i>	262

WŁADYSŁAW SZLENGEL

Telefon

Cu inima frântă și bolnavă,
cu gândurile mele de cealaltă parte
stăteam într-o seară
lângă telefon...

Și mă gândeam: să sun
pe cineva de cealaltă parte
când stau să păzesc telefonul¹
seara...

Și dintr-odată îmi dau seama: Doamne,
de fapt, nu am pe cine să sun,
în o mie nouă sute treizeci și nouă
am luat-o pe o altă cale,

Drumurile noastre s-au despărțit,
prieteni s-au dus la fund

iar acum, ei bine... nu am pe nimeni
Căruia să îi pot telefona.

cca 1940

Arhiva Ringelblum II: 400

Traducere din poloneză de John și Bogdana Carpenter

Poetul, jurnalistul și actorul WŁADYSŁAW SZLENGEL s-a născut la Varșovia în 1914. În anii '30, s-a lansat ca un promițător poet și compozitor care a scris, exclusiv în poloneză, pe teme evreiești, cum ar fi antisemitismul și grava situație politică. Szlengel a jucat un rol fundamental în viața culturală a Ghetoului Varșoviei. Poezia sa a fost amplu copiată și recitată. „Ziarul viu“ al lui Szlengel, parodiile și scrierile satirice despre viața ghetoului au devenit un element principal al spectacolelor nocturne din cafeneaua Sztuka, în care se adunau cei mai buni cântăreți, actori și pianști. Szlengel a fost ucis în timpul revoltei din Ghetoul Varșoviei din mai 1943.

¹ O clădire cu un telefon funcțional era gestionată prin rotație de chiriași, care preluau toate apelurile primite.

JOSEF KIRMAN

Îți vorbesc deschis, copile (Poezii scurte în proză)

Porumbei pe sârmă

Copilul meu, într-o zi rece și înghețată, cu un vânt blestemat care suflă și face să tremure Omul și Pământul, tatăl tău s-a târât singur până aici, obosit, în căutarea lui. A rătăcit pe străzi, a trecut pe lângă clădiri și oameni.

În loc să se găsească pe sine, el a găsit sârme – sârme ghimpate care seceră strada și o taie în bucăți. De ambele părți ale sârmei, oamenii mergeau încolo și încoace. Sărăcia și foamea i-au condus spre gardul prin care puteai să vezi ce se întâmpla de cealaltă parte. Evreii, cu semnul rușinii pe brațe, mergeau de o parte, iar băieți și fete creștine de cealaltă parte. Când din cealaltă parte se arunca o felie de pâine peste gard, băieții de pe această parte încercau să o prindă. Polițiștii, încălțați cu bocanci, înarmați cu bâte de cauciuc, băteau un copil. Copilul plângea, iar soldații germani, văzându-și de drum, se prăpădeau de răs. Când o fată evreică îngâna un cântec, rugând, implorând: „Mi-e foame și frig“, polițiștii o alungau, iar soldații zâmbeau când vedeau cum felia de pâine se rostogolește pe pământ.

Oamenii mergeau încolo și încoace. Iar tatăl tău a rămas acolo și a privit peste gard. Dintr-odată, un stol de porumbei s-a coborât de undeva pe neașteptate. Tăcuți, ei s-a așezat pe sârme și au început să gângurească abia auzit. Am simțit durerea tristeții și suferinței lor, le-am ascultat inimile în lacrimi și am înțeles agonia porumbeilor înghețați.

Și totuși, copilul meu, cât de lacom este omul! Cu inima simte simpatie, în timp ce ochii i se umplu de invidie. Porumbeii au aripi și, dacă își doresc, își pot lua zborul, pe sârme sau spre acoperișuri, pot fugi departe de aici!

Tatăl tău a rămas acolo, visând. Și a venit un polițist și l-a lovit în cap. Rușinat, el a început să meargă mai departe, dar și-a dorit să se mai uite încă o dată la porumbei. Și atunci, copilul meu, tatăl tău a văzut ceva îngrozitor: porumbeii erau încă acolo, pe sârmele ghimpate, dar... mâncau firimiturile din mâinile soldaților!...

Copilul meu, tatăl tău s-a întristat foarte tare și încă mai este trist: nu pentru porumbeii de pe sârmele înghețate și nu pentru că ei au aripi, iar el nu, ci pentru că acum urăște porumbeii și te pune în gardă: să stai departe de ei, atâta timp cât inocența își permite să fie hrănită de mâini criminale...

Flăcări peste Varșovia

Copilul meu, când păsările de oțel au pogorât moartea asupra noastră, am fugit cu toții spre pădure. Îți amintești cât de îngroziți am fost când pădurile întinse de-a lungul drumului nostru au fost cuprinse de flăcări și noi ne-am continuat fuga fără speranță și fără a ne gândi că ne vom atinge vreodată ținta? Acum este diferit... Hai, leși în stradă. Chiar dacă un ger mușcător îți amorțește urechile și este seara târziu. Fiul meu drag și iubit, vino, îți voi arăta un foc care luminează cerul de deasupra Varșoviei. Nu știi de unde vine și din

ce cauză a izbucnit. Poate că sunt aviatori veniți dinspre câmpurile rusești sau poate că au venit de pe cealaltă parte a Canalului, sau poate că este opera mâinilor ascunse de acasă¹; poate asta, poate cealaltă... Dar privește cum cerul se face roșu. Cât de frumos este roșul peste orașul acoperit de zăpadă; este seară și este lumină și acolo unde Vistula este înghețată. Acolo se înalță mai sus și mai sus, și aproape la fel de înalte ca văzduhul limbi uriașe de foc și fum. Oriunde ne îndreptăm privirile, vedem spații larg deschise, cuprinse de flăcări. Miroase a sulf, a căldură albă, deși gerul este sumbru și zăpada se întinde peste acoperișuri și ziduri. Cât de frumoasă este această seară de iarnă! Ceva măreț și neașteptat vine de acolo, dinspre Vistula, unde ard flăcările.

Copilul meu, să nu regreti că nu poți stinge focul sau că nu ești un pompier polonez cu o trompetă: *tu-tu-tu!*...

Nu fi prostuț! Vei fi pompier într-o bună zi. Dar nu încă, nu încă. Este prea devreme să stingi flăcările. Lasă-le să ardă, lasă-le să ardă, lasă-le să ardă, copilul meu!

Veniți, copii, haideți să ne prindem în cerc și să dansăm și să batem din palme: *tra-la, tra-la-la!*

Păcat că focul se face tot mai mic... Cineva mă întreabă:

- Ce a luat foc, domnule evreu, știi oare? Ce-a fost?
- Răutatea lumii a luat foc, m-am gândit eu...
- Chiar așa?

Femeia care m-a întrebat a încuviințat din cap cu subînțeles.

Va fi ca în visul nostru...

Fiule! Nu trebuie să regreti că ai fost cu mine pe străzile blocate ale ghetoului - Dzika, Stawki și Miła.

¹ Trimitere la partizani

Fiule, nu trebuie să regreti că astăzi ai plâns. Nu contează că, atunci când ridici privirea spre soare, ochii îți sunt năpădiți de lacrimi.

Căci vei vedea, copilul meu, vei vedea: acolo unde astăzi este jale și tristețea plutește prin case, iar Îngerul Morții domnește suveran ca un nebun beat, și oameni în zdrențe, grămezi de speranțe spulberate, se ascund de-a lungul zidurilor vechi, întunecate și fumurii, și trupuri de bătrâni putrezesc în pragul ușilor sau pe podelele acoperite cu ziare sau bucăți de piatră, iar copiii tremură și șoptesc: „Murim de foame“ și, asemenea șobolanilor, răscolesc grămezi de gunoaie, iar femeii istovite își ridică mâinile, subțiri ca niște panglici, în ultimele lor rugăciuni sterile și tuberculoase, iar înghețul și boala se apropie de ochii muribunzi care, în ultima lor agonie, tânjesc după o coajă de pâine...

Acolo, dragul meu, seninul meu copil,
stă să vină
acea măreață,
cea mai mare dintre zile,
ultima, chiar ultima zi...
și va fi ca în visul nostru...

Ghetoul Varșoviei, februarie-martie 1942
Publicat în *Yugnt-shtime* (*Vocea tinerilor*),
publicație a partidului Bund, nr. 2/3
Traducere din idiș de Jacob Sonntag

JOSEF KIRMAN s-a născut la Varșovia în 1896. A fost un simplu muncitor, arestat pentru părerile sale de stânga. Kirman a trăit în sărăcie. Poeziile și poveștile sale, scrise în idiș, vorbeau despre nevoile celor săraci. Unele dintre lucrările sale memorabile, referitoare la angoasa lui de a fi despărțit de familie, au fost scrise în Ghetoul Varșoviei, unde au fost publicate în presa clandestină. A fost ucis în timpul lichidării lagărului de concentrare din Poniatowa pe 3 noiembrie 1943.

ȘIMON HUBERBAND

Folclor de ghetou

I. Semnele venirii lui Mesia

De îndată ce a izbucnit războiul, în a șaptesprezecea zi a lui Elul¹, anul 5699/1 septembrie 1939, toți evreii erau încredințați că Mesia și mântuirea aveau să vină în anul 5700, căci existau nenumărate aluzii în acest sens în cărțile sfinte tipărite acum sute de ani. Existau, în plus, alte asemenea semne în cărțile sfinte publicate în urmă cu câteva decenii, precum și semne interpretate popular, care au fost transmise pe cale orală.

1. Prima sursă care afirmă că mântuirea va veni în anul 5700 se regăsește în comentariul lui R. Joseph Yahya la *Cartea lui Daniel*. Această lucrare nu mai există.

2. În *Shalshelles haKabbalah (Lanțul tradiției)*, opera lui R. Gedalia Ibn Yahya, reeditată de zeci de ori în ultimii trei sute de ani, apare următorul text, în ediția publicată la Varșovia în 1899, la pagina 64, în introducerea capitolului „Maimonide”: „În comentariile sale despre Cartea lui Daniel, tatăl și învățătorul meu dovedește că sfârșitul lumii va fi în anul 5700”. Adică, între anii 1939–1940, conform calendarului clasic.

¹ Elul: cea de-a douăsprezecea lună a anului ecleziastic și a șasea lună a anului civil în calendarul ebraic. Este o lună de vară de 29 de zile.

3. *Otzar Israel (Enciclopedia evreiască)*, editată de J.D. Eisentadt¹, afirmă în capitolul „Sfârșitul lumii”: „Cabaliștii sunt de acord că perioada în care trăim este potrivită pentru răscumpărarea lui Israel, căci cele zece sfere superioare² ajung la perfecțiune o dată la o mie de ani. Și dacă extragem trei sfere, care sunt vasele sparte, din anul 6000, obținem anul răscumpărării 5700.”

4. Întrucât aceste cărți sfinte afirmă doar că mântuirea va veni în anul 5700, oamenii au început să caute înțelesurile ascunse printre rânduri, pentru a afla data exactă a mântuirii. Cel mai solid indiciu care a apărut a fost acela că mântuirea va fi a doua zi după Paștele evreiesc din anul 5700.

5. Când a doua zi a Paștelui evreiesc a venit și a trecut fără ca Mesia să își facă apariția, oamenii au început să caute o altă dată în același an. De când a început războiul, în a șaptesprezecea zi a lunii Elul, data exactă a revenirii lui Mesia a căzut, nouă luni mai târziu, în ziua Șabatului lecturii săptămânale „Când intri în țară...” [Deut. 26:1–29:8]³. Când slujba de dimineață de Șabat s-a încheiat, evreii au început să sperie la Minha, rugăciunea de după-amiază; când a venit timpul pentru Minha, au sperat la încheierea Șabatului. Când trei stele au început să strălucească pe cer, luminile s-au aprins, Havdalah a fost recitată, iar Mesia încă nu apăruse, speranța s-a transformat în deznădejde. Dar nu pentru mult timp. Curând s-a descoperit un nou semn conform căruia mântuirea va avea loc în anul 5700.

6. Semnul era alcătuit din ultimele litere ale cuvântului din versetul „Timhe et zekher Amalek” (Trebuie să ștergeți memoria lui Amalek; Deut. 25:19). Litera *tav* din primul cuvânt se referă la perioada de cinci mii de ani. *Tav* din cel de-al doilea cuvânt, *resh* din cel

¹ Numele corect este *Eisenstein*.

² Arborele sefirotic, emanații divine.

³ Ki Tavo: scoase din context, cuvintele de deschidere ar însemna „Când va veni [izbăvirea]”.

de-al treilea cuvânt și *kaf* din cel de-al patrulea cuvânt puse laolaltă înseamnă șapte sute. S-a considerat că acest lucru însemna că memoria lui Amalek va fi ștearsă în anul 5700 și, după cum se știe, Hitler și Germania sunt Amalek.

Când s-a apropiat anul 5700, iar Mesia tot nu a venit, au început să se caute semne despre anul 5701.

7. S-a spus, în numele unui anume rabin hasidic, „Când vom începe să suflăm din șofar¹, dușmanul va fi izbucnit“.

8. Targum Jonathan la lectura săptămânală „Când aprindeți făcliile...“ (Num. 8:1–12:16) vorbește în [cap. 11] versetul 20 despre o națiune, Magor², care se va ridica în ajunul Izbăvirii. Va fi extrem de bine înarmată, organizată și disciplinată. Această națiune va cuceri multe alte națiuni și le va subjugă. Această națiune va ajunge în Țara lui Israel și va dezlănțui războiul asupra sa. În acel moment, toți soldații acestei națiuni vor pieri, morții vor fi readuși la viață și Mesia va reveni.

9. Au fost inventate și semne false. Astfel, o relatare a răspândit ideea că în cartea *’Alumah* a marelui cabalist Rabin Moise stă scris că în zilele lui Mesia va exista un conducător al unui anumit ținut care va tortura groaznic evreii și va cuceri multe alte ținuturi. Într-adevăr, acest conducător va fi un spirit malefic numit Hitler. La final, când spiritul malefic Hitler va declanșa războiul în anul 1940, el va fi învins, iar Mesia va apărea. După cum s-a dovedit, nu a existat o asemenea declarație nicăieri în cartea *’Alumah*; semnul a fost doar o scorneală.

10. După sărbătorirea Paștelui evreiesc din 1941, au apărut foi volante scrise de mână, care au fost copiate una după alta. Foile volante conțineau aparent un text din *Sefer Etanim* (*Cartea lui Etanim*). În această carte se spune că în cea de-a douăzeci și doua zi

¹ La începutul lunii Elul, adică la sfârșitul verii.

² De fapt, o eroare de scriere; ar trebui să se citească „Magog“.

a lunii Iyar¹ din anul 5701, va veni mântuirea. S-a descoperit mai apoi că nu există nicio carte cu titlul *Sefer Etanim*.

II. Legendele

1. DESPRE CĂDEREA POLONIEI

Magidul² din Kozienice era un mare patriot polonez. El se înțelegea bine cu familia Czartoryski din nobilimea poloneză. Membrii acestei familii veneau adesea la Kozienice pentru a-l ruga pe magid să îi menționeze în rugăciunile sale și să lase bilețele, *kvitleh*, ce conțineau diferite rugăminți. Nu doar familia Czartoryski, ci și multe alte familii din nobilimea poloneză îi erau apropiate și îl cunoșteau.

O serie de cântece poloneze și mai multe aforisme și zicale ale magidului au supraviețuit până în zilele noastre. Înainte de moartea sa, el a vorbit, printre altele, despre viitorul Poloniei.

Magid a spus că „Polonia era un leu. Va veni însă un moment în care leul va fi prins și legat în lesă. Timp de aproape 150 de ani, leul va trage de lesă, dar nu va fi în stare să se elibereze³. Totuși, în cele din urmă, la momentul potrivit, leul va frânge lanțurile și se va elibera“.

„Dar leul nu se va bucura de libertate pentru foarte mult timp“, a continuat magidul. „Va fi liber pentru vreo douăzeci de ani ciudați. Apoi, va apărea o națiune care îl va recuceri și îl va înrobi din nou. Însă acest lucru nu va dura mult timp pentru că atunci când se va întâmpla aceasta, va apărea Mesia.“

¹ Luna Iyar din calendarul ebraic corespunde unei perioade de 29 de zile situată între lunile aprilie și mai.

² Predicator itinerant

³ O trimitere la sfârșirea teritoriului Poloniei, 1772–95. Republica Poloneză a existat din 1919 până în 1939.